

JANUSZ GAJDA  
WSP ZNP W WARSZAWIE

## SZEŚCIOLECIE ZESPOŁU PEDAGOGIKI KULTURY I EDUKACJI MIĘDZYKULTUROWEJ I JAKIE PERSPEKTYWY?

### Powołanie Zespołu i przyjęte założenia współdziałania

Powołanie Zespołu poprzedzone było reaktywowaniem współczesnego nurtu pedagogiki kultury w wyniku organizowanych przeze mnie jako kierownika Zakładu Teorii Upowszechniania Kultury Instytutu Pedagogiki UMCS w Lublinie ogólnopolskich konferencji naukowych. Pierwsza miała miejsce w 1995 roku i datę tę można uznać jako wyznaczającą powrót terminu pedagogika kultury jako oficjalnej nazwy dla tego nurtu teorii i praktyki edukacyjnej. Aprobata taka wynikała z wymowy wygłoszonych i opublikowanych referatów, m.in. nestor pedagogów polskich – profesor Stefan Wołoszyn lakonicznie i sugestywnie uzasadnił, że pedagogika kultury nie wymaga restytucji – jest żywa, bo trwałe znaczenie ma dorobek naszych klasyków pedagogiki kultury. Jest żywa w swojej współczesnej konotacji w postaci edukacji kulturalnej, także ciągle aktualne i naukowo użyteczne są podstawowe kategorie i rozróżnienia pojęciowe, na których się wspiera. Pełne potwierdzenie tych sformułowań stanowiły nie tylko kolejne konferencje i publikowane materiały, ale także w dużej mierze działalność naukowa, organizacyjna (powoływanie zakładów i katedr pedagogiki kultury), edukacyjna (wykłady monograficzne z zakresu aksjologii, pedagogiki kultury) i wydawnicza (w tym wznawianie dzieł klasyków pedagogiki kultury) w wielu ośrodkach akademickich<sup>1</sup>. Wzrastająca popularność tego nurtu dawała o sobie znać w edukacji szkolnej.

Swoistą legitymizacją reaktywowania na gruncie polskim współczesnego nurtu pedagogiki kultury było bezprecedensowe wydarzenie w historii nada-

<sup>1</sup> Szeroka informacja na ten temat znajduje się w opracowaniach J. Gajdy: *Pedagogika kultury w zarysie*, Kraków 2006, s. 129-140; *Współczesne trwanie i rozwój pedagogiki kultury – rodowód, założenia filozoficzne i metodologiczne, etapy rozwoju, stan aktualny*, „Rocznik” 2004, t. 27.

wania stopni naukowych z pedagogiki. Otóż w 2003 roku na wniosek przewodniczącego Komitetu Nauk Pedagogicznych przy Prezydium PAN prof. Tadeusza Lewowickiego nadano pierwszy raz stopień doktora habilitowanego z pedagogiki kultury. A zatem powołanie Zespołu z inicjatywy T. Lewowickiego było ukoronowaniem wspomnianych wyżej znaczących osiągnięć. 11 maja 2004 w WSP ZNP w Warszawie miało miejsce pierwsze posiedzenie organizacyjne Zespołu. Wybrano prezesa i wiceprezesa oraz sekretarzy, uzgodniono zasady współdziałania oraz perspektywy stymulowania rozwoju obydwu subdyscyplin.

Jako główne płaszczyzny współdziałania Zespołu przyjęto szerokie ujmowanie kultury i jej humanistyczne rozumienie w pedagogice kultury akcentującej wartości uniwersalne, absolutne, ale także (zgodnie ze współczesnym pojmowaniem idei **paidei** i **humanitas**) wartości użyteczne i konsumpcyjne; traktowanie człowieka w kategoriach być i mieć. Podkreślano, że antropologiczne ujmowanie kultury, szczególnie odpowiadające edukacji międzykulturowej, a akcentowanej także w Deklaracji Meksykańskiej z 1982 roku nie jest obce pedagogice kultury. Wzbogaca ono bowiem ogląd rzeczywistości w jej różnorodności kultur lokalnych i odmienności losów ludzkich, a w tym i wizji świata. Zwrócono uwagę na przyswajanie i tworzenie nowych wartości; na komponent etyczny wynikający z teorii wartości jak godność i odpowiedzialność; na rozwijanie postaw kreatywnych i innowacyjnych. Jako w pełni uzasadnione uznano powołanie Zespołu Pedagogiki Kultury i Edukacji Międzykulturowej. Nazwa, w której na pierwszym miejscu znajduje się pedagogika kultury nie jest przypadkowa, ponieważ uznano jako znaczące dla edukacji międzykulturowej kategorie i podstawy teoretyczne pedagogiki kultury. Jerzy Nikitorowicz przypomniał, że kultura będąc czynnikiem różnicującym stanowi jednocześnie podstawę do jednoczącego porozumienia.

Ustalono, że w ramach Zespołu, działającego na zasadzie federacji, będą organizowane jak do tej pory odrębne konferencje, na które będą zapraszane obie strony. Publikacje z zakresu edukacji międzykulturowej będą wydawane przez Trans Humanę, a organem podzespołu pedagogiki kultury będzie wydawany rocznik o tym tytule przez ośrodek lubelski.

### **Realizacja ustalonych założeń w podzespolu pedagogiki kultury i znaczące osiągnięcia w minionym sześcioleciu**

Dotychczasowe współdziałania Zespołu oceniam pozytywnie, co nie oznacza, że nie mogły być bardziej efektywne, na co wskażę w trzeciej części artykułu. Nie mnie też odpowiadać na pytanie o ile w publikacjach i badaniach

dotyczących edukacji międzykulturowej uwzględniano deklarowane wcześniej teoretyczne podstawy i kategorie pojęciowe pedagogiki kultury. Dlaczego w wielu edycjach z tego zakresu w rozpatrywaniu problemów kultury lokalnej i regionalnej pomija się znaczące teksty klasyków tego nurtu, że wymienię tylko Bogdana Nawroczyńskiego, rozróżnienie trzech warstw kultury: regionalnej, narodowej i światowej w edukacji, a cytuje się trzeciorzędne opracowania, najczęściej postmodernistów? Ograniczę się tu do wypunktowania realizacji ustalonych założeń i osiągnięć w podzespole współczesnego nurtu pedagogiki kultury, a ściślej nawet – dla ustrzeżenia się przed subiektywizmem – do wymienienia głównie publikacji.

Z realizacji ustalonych założeń współpracy na pierwszym miejscu należy wymienić wydawany przez Zakład Pedagogiki Kultury Instytutu Pedagogiki UMCS w Lublinie rocznik „Pedagogika Kultury” redagowany przez Dariusza Kubinowskiego. Od 2005 kolejne 5 tomów to cenna platforma wymiany myśli, zderzenia poglądów i upowszechniania informacji dzięki możliwości publikowania tekstów mieszczących się w profilu rocznika – głównie z szerokiego nurtu pedagogiki kultury, ale i edukacji międzykulturowej (co widoczne jest już w składzie Rady Naukowej), a także otwartego dla autorów o różnej orientacji teoretycznej, co jest niezmiernie cenne w integrowaniu społeczności akademickiej, zwłaszcza młodych pracowników naukowych. Taki charakter ma także publikacja tekstów pokonferencyjnych: *Kultura współczesna a wychowanie człowieka* pod redakcją Dariusza Kubinowskiego, Verba, Lublin 2006. Do szczególnie cennych i znaczących jego publikacji – nie tylko dla współczesnego nurtu pedagogiki kultury, ale w ogóle dla teorii i praktyki edukacyjnej, należy monografia: *Jakościowe badania pedagogiczne Filozofia – Metodologia – Ewaluacja*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2010. Nie sposób nie wspomnieć tu zwartych publikacji pracowników Zakładu Pedagogiki Kultury UMCS w Lublinie, jak: *Akademickie kształcenie animatorów menedżerów kultury w Polsce* pod redakcją Barbary Jedlewskiej, Verba, Lublin 2006, *Dom kultury w XXI wieku wizje, niepokoje, rozwiązania* pod redakcją Barbary Jedlewskiej i Bohdana Skrzypczaka, Olsztyn 2009; Wojciecha Bobrowicza: *Internet – kultura – edukacja*, Verba, Lublin 2006 i pod jego redakcją *Pedagogika i kultura. Pomiedzy teorią a praktyką* Verba, Lublin 2009. Cechą znaną tych publikacji jest pojmowanie kultury w kategoriach humanistyczno-antropologicznych. Takie rozumienie kultury cechuje także autorów obronionych dysertacji doktorskich, jak: Katarzyny Ziółowicz: *Funkcje edukacji regionalnej w gimnazjum*, Instytut Badań Edukacyjnych w Warszawie i Agaty Świdzińskiej: *Edukacyjne funkcje ośrodków dla cudzoziemców w Polsce*, UMCS Lublin 2008.

W analizowanym okresie ukazały się dwa różne pod względem charakteru podręczniki akademickie dotyczące pedagogiki kultury: Janusza Gajdy: *Pedagogika kultury w zarysie*, Impuls, Kraków 2006 (dwa wydania) i Dzierżymira Jankowskiego: *Pedagogika kultury. Studia i koncepcje*, Impuls, Kraków 2006 i II wyd. 2010. W 2009 roku ukazała się znacząca publikacja zbiorowa o wymownym tytule: *Humanistyczno-antropologiczna ewolucja pedagogiki kultury. Konsekwencje dla teorii i praktyki* pod redakcją Janusza Gajdy. Jednak jako szczególnie istotną i nowatorską pracę badawczą należy wymienić monografię Andrzeja Ciążeli: *Polska pedagogika kultury w pierwszej połowie XX wieku*, Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej, Warszawa 2010.

Poza wymienionymi tu publikacjami jest bardzo wiele różnorodnych i znaczących indywidualnych i zbiorowych prac – istotnych dla teorii i praktyki edukacyjnej – osadzonych w założeniach teoretycznych historycznego i współczesnego nurtu pedagogiki kultury czy współczesnego nurtu pedagogiki humanistycznej lub wyraźnie do nich nawiązujących, a trudno ocenić czy ich autorzy akceptowaliby zakwalifikowanie ich do określonego kierunku czy orientacji badawczej, a i owa kwalifikacja nie byłaby łatwa, zwłaszcza w przypadku publikacji o charakterze interdyscyplinarnym. Z takich wartościowych prac wymienię tylko: Jerzego Damrosza: *Ojczyzna i jej regiony*, Płock – Warszawa 2007; Marii Boguckiej: *Kultura. Naród. Trwanie. Dzieje kultury polskiej od zarania do 1989 roku*, Wydawnictwo TRIO Warszawa 2008, a ze zbiorowych: *Patriotyzm a wychowanie* pod redakcją Elwiry Jolanty Kryńskiej i innych, Trans Humana Białystok 2009. Nie sposób pominąć tu także wielu wybitnych autorów (których wymienię tylko nazwiska) podejmujących w znanych publikacjach problemy aksjologii, obszary edukacji: estetycznej, humanistycznej, medialnej, społecznej, edukację dorosłych. Należą do nich: Krystyna Ablewicz, Tadeusz Aleksander, Krystyna Chałas, Kazimierz Denek, Maria Gołaszewska, Jadwiga Izdebska, Stanisław Juszczyk, Stefan Kwiatkowski, Zbigniew Kwieciński, Tadeusz Lewowicki, Bogusław Milerski, Janusz Morbitzer, Jerzy Nikitorowicz, Katarzyna Olbrycht, Andrzej Radziewicz Winnicki, Bronisław Siemieniecki, Waław Strykowski, Bogusław Śliwerski, Monika i Lech Witkowsy, Irena Wojnar. Listę tę z pewnością można byłoby poszerzyć o utwory autorów mieszczących się w przypomnianych wcześniej założeniach Zespołu Pedagogiki Kultury i Edukacji Międzykulturowej. Podkreślimy, publikacji nie zawsze łatwych do klarownego jednoznacznego zakwalifikowania do określonej opcji teoretycznej? Ale czy taka kwalifikacja jest istotna dla efektywności edukacji? Jakie zadania powinien stawiać sobie nasz Zespół, aby odbudować więzi między teorią i praktyką? Czy i jakie są perspektywy dalszej działalności Zespołu?

## Jakie są perspektywy Zespołu?

Trudna jest jednoznaczna odpowiedź na to pytanie: rozpad, stagnacja i trwanie czy bardziej efektywna przemyślana współpraca? Podobnie jak wielu członków podzespołu pedagogiki kultury, opowiadam się za dalszą bardziej efektywną współpracą. Przemawiają za nią także obiektywne wielorakie przesłanki.

Po pierwsze, w życiu społeczno-gospodarczym i kulturalnym nasilanie się zjawisk patologicznych. Powiększa się stratyfikacja ekonomiczna, wzrasta liczba osób zubożałych i społecznie wykluczonych. Dają o sobie znać wzmagające się tendencje nacjonalistyczne i separatystyczne; fanatyzm ideologiczny i religijny; boleśnie odczuwane są akty terroryzmu, nietolerancji, ksenofobii.

Po drugie, odczuwana jest słabość edukacji, a w tym edukacji międzykulturowej, której nie udaje się integrować społeczności wielokulturowych; budować mosty porozumienia i dialogu przez eliminowanie tendencji hegemonistycznych i separatystycznych. Przykładem fiaska poszanowania odmienności kulturowej i tożsamości grup etnicznych i ich integrowania się są Niemcy, gdzie przeważająca liczebnie mniejszość turecka w znikomym stopniu integruje się w ramach Ruchu Zielonych, a zamyka się, podobnie jak Chińczycy, w gettach etnicznych tworząc społeczeństwo równoległe. Poruszenie tych problemów podczas wizyty kanclerz Merkel w Ankarze także nie przyniosło porozumienia. Rząd turecki zarzucił Niemcom stosowanie polityki asymilacji, a strona niemiecka z kolei Turkom niemieckim tendencje separatystyczne.

I te wymienione wyżej zjawiska negatywne – dotyczące życia społecznego oraz słabości edukacji – są mocnym argumentem za umiejętnym wykorzystaniem w edukacji osiągnięć obu subdyscyplin, a w tym przypadku – eksponowania wspólnotowych wartości różnych grup narodowościowych, humanistyczne i antropologiczne traktowanie ich kultur w dążeniu do budowania wzajemnego zaufania, porozumienia i współdziałania.

Bardziej efektywna współpraca w ramach Zespołu, moim zdaniem, powinna dotyczyć dwu płaszczyzn współdziałania: strony naukowo-badawczej oraz prowadzenia działalności edukacyjnej o charakterze praktycznym.

Ta pierwsza płaszczyzna współdziałania naukowo-badawczego to konieczność podjęcia wspólnych badań; w formie optymalnej – to centralnie zaplanowanych i dotyczących całokształtu problematyki badawczej z preferencją najistotniejszych aktualnych zagadnień edukacyjnych będących wyzwaniem zmian we współczesnej kulturze i cywilizacji. Podkreślam, badań zakrojonych na szeroką skalę, dostępnych dla osób zainteresowanych ze wszystkich ośrodków naukowych, a nie tylko dla wąskiej grupy osób z wybranych uczelni,

które uzyskały sfinansowanie opracowanych projektów badawczych, za co im chwała. Są też godne uznania publikacje jak choćby: *Szkolnictwo z polskim językiem nauczania w państwach europejskich – stan, problemy i perspektywy*, praca zbiorowa, pod redakcją Tadeusza Lewowickiego, Jerzego Nikitorowicza, Aliny Szczurek-Boruty, Białystok – Cieszyn – Warszawa 2010. Publikacja dofinansowana przez Uniwersytet w Białymstoku, Uniwersytet Śląski i WSP ZNP w Warszawie. Zamieszczony na końcu tej pracy wykaz publikacji w serii *Edukacja Międzykulturowa* jest niezwykle imponujący, zwłaszcza że wydane zostały tylko przy wsparciu wymienionych uczelni. Wiele przywołanych tu prac autorskich stanowi pokłosie prowadzonych badań w ramach przygotowywanych dysertacji doktorskich i habilitacyjnych. Cieszą w tytułach wielu opracowań problemy wspólne dla obu subdyscyplin, jak dotyczące roli i hierarchii wartości w edukacji i kształceniu osobowości; kultury narodowej, etnicznej, regionalnej i międzygeneracyjnej transmisji dziedzictwa kulturowego; poczucia i kształtowania tożsamości, a także zagadnień etniczności i obywatelskości w Nowej Europie. Przemawiają one za prowadzeniem wspólnych badań i co za tym idzie rozszerzeniem kręgu tematycznego wydawanych publikacji. Zilustruję to najkrócej tylko na jednym obszarze zagadnień – problematyce edukacji (dzieci i młodzieży, a także dorosłych) środowisk polonijnych. Konieczne jest znaczne rozszerzenie zakresu edukacji – poza szkolnictwo z polskim językiem nauczania – na edukację równoległą realizowaną przez ośrodki wyznaniowe, instytucje, placówki kultury i wszystkie media: etniczne, państwowe i ponadpaństwowe; akcentowanie w większym stopniu aksjologii w edukacji etnicznej i narodowej kraju pobytu: wartości absolutnych i uniwersalnych, ale także pragmatycznych. Chodzi bowiem o to, aby w edukacji prowadzonej przez grupy mniejszości narodowej i dla tych mniejszości (dotyczy Polonii i grup etnicznych w Polsce) uczyć zarówno szacunku dla tradycji i kultury rodzimej, jak i kultury, obyczajów i norm społecznych drugiej ojczyzny – państwa osiedlenia się; wyzbywania się kompleksów przez dążenie do osiągnięcia wysokich kwalifikacji zawodowych i wyrabiania postawy otwartości, tolerancji, bezkonfliktowego życia w zróżnicowanym kulturowo i etnicznie społeczeństwie.

Zagadnień wartych podjęcia nie tylko w ramach naszego Zespołu jest bardzo wiele i stąd też odgórne zaplanowanie ich w formie projektów badawczych jest ze wszech miar celowe, wręcz pożądane. Jeśli działań takich nie podejmują Komitet Badań Naukowych, resorty szkolnictwa wyższego i oświaty, to czy z taką inicjatywą nie powinien wystąpić Komitet Nauk Pedagogicznych PAN (stymulując i integrując prace zespołów) przy znaczącym wsparciu stowarzyszeń naukowych, a w tym Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego?!

Ta druga płaszczyzna współdziałania Zespołu o charakterze praktycznym dotyczy nawiązania ściślejszych więzi między pedagogiką uniwersytecką a praktyką szkolną. Zdaniem środowisk nauczycielskich więzi te zostały zerwane. Mocne słowa krytyki za ten stan skierowane pod adresem środowisk naukowych padły przed kilku laty na Kongresie Edukacyjnym w Warszawie, zorganizowanym przez Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne. Sytuację tę potwierdza nie mała też grupa nauczycieli akademickich, która odnotowując godne podziwu osiągnięcia w wielu szkołach (m.in. wyniki olimpiad), ale jednocześnie stwierdza, że nauczyciele poszukujący nie mają szerokiego wsparcia w działalności naukowej i publikacyjnej pracowników wyższych uczelni. Polskie Towarzystwo Pedagogiczne zrzesza w swoich szeregach wyłącznie nauczycieli akademickich, a Związek Nauczycielstwa Polskiego od dawna zaniechał prowadzenia wakacyjnych kursów doskonalących. Publikacje łączące teorię z praktyką typu *Z moich doświadczeń*, *Dom i rodzina* należą także do historii. Czy nie warto jednak wrócić do tych wypróbowanych form wzbogacając je o nowe rozwiązania wynikające z osiągnięć technologii? Czy nie warto pomyśleć m.in. o otwarciu portalu internetowego o charakterze doradczym z poszczególnych dziedzin wiedzy i w tym problematyki naszego Zespołu dla poszukujących nauczycieli?! Chodziłoby o rzeczową inspirację i pomoc dla ambitnych nauczycieli z jednoczesną próbą przeciwstawienia się, a może i zahamowania mnożących się banalnych publikacji w Internecie. Jest to mój apel o podjęcie tego typu organizacyjnych działań, bo o potrzebie i skuteczności proponowanych form jestem przekonany. Jednocześnie na miarę swych sił i kompetencji nie odmówię swojego udziału w tego rodzaju działalności zarówno badawczej, jak i pragmatycznej – doradczej.

### Uwagi końcowe

Ograniczyłem się w swoim artykule do przytoczenia argumentów przemawiających za dalszym trwaniem powołanego przed sześciu laty Zespołu Pedagogiki Kultury i Edukacji Międzykulturowej. I w tym duchu podjąłem próbę dokonania oceny realizacji wspólnych ustaleń podczas konferencji powołującej Zespół ograniczając się do pedagogiki kultury oraz zaproponowałem formy bardziej efektywnej współpracy w dwu głównych obszarach: badawczym i pragmatycznym skierowanym na pomoc nauczycielom. Są to propozycje do wspólnego partnerskiego przedyskutowania. Obojętnie, jak potoczą się losy Zespołu, to będzie miała miejsce dalsza nasza współpraca podbudowana przyjaźnią.

Gratuluje serdecznie imponujących dokonań całemu Zespołowi Edukacji Międzykulturowej, którego problematyka jest mi także bliska, czego dowodem jest złożona przed 13 laty przeze mnie propozycja badań środowisk polonijnych w USA. Jestem przekonany, że będą dalsze sukcesy, których serdecznie życzę. Oby satysfakcjonowały autorów i cechowały się dużą skutecznością w oddziaływaniu społeczno-wychowawczym.

### ***Bibliografia***

- Bobrowicz W. (2006), *Internet – kultura – edukacja*, Lublin.
- Bobrowicz W. (red.) (2009), *Pedagogika i kultura. Pomiędzy teorią a praktyką*, Lublin.
- Bogucka M. (2008), *Kultura. Naród. Trwanie. Dzieje kultury polskiej od zarania do 1989 roku*, Warszawa.
- Ciążela A. (2010), *Polska pedagogika kultury w pierwszej połowie XX wieku*, Warszawa.
- Damrosz J. (2007), *Ojczyzna i jej regiony*, Płock – Warszawa.
- Gajda J. (2004), *Współczesne trwanie i rozwój pedagogiki kultury – rodowód, założenia filozoficzne i metodologiczne, etapy rozwoju, stan aktualny*, „Rocznik”, t. 27.
- Gajda J. (2006), *Pedagogika kultury w zarysie*, Kraków, Wydawnictwo Impuls.
- Gajda J. (red.) (2009), *Humanistyczno-antropologiczna ewolucja pedagogiki kultury. Konsekwencje dla teorii i praktyki*, Kraków.
- Jankowski D. (2006, wyd. I.; 2010, wyd. II), *Pedagogika kultury. Studia i koncepcje*, Kraków.
- Jedlewska B. (red.) (2006), *Akademickie kształcenie animatorów menedżerów kultury w Polsce*, Lublin.
- Jedlewska B., Skrzypczak B. (red.), (2009), *Dom kultury w XXI wieku wizje, niepokoje, rozwiązania*, Olsztyn.
- Kryńska J.E., Dąbrowska J., Szarkowska A., Wróblewska U. (red.) (2009), *Patriotyzm a wychowanie*, Białystok.
- Kubinowski D. (red.), (2006), *Kultura współczesna a wychowanie człowieka*, Lublin.
- Kubinowski D. (2010), *Jakościowe badania pedagogiczne: filozofia, metodologia, ewaluacja*, Lublin.
- Lewowicki T., Nikitorowicz J., Szczurek-Boruta A. (red.) (2010), *Szkolnictwo z polskim językiem nauczania w państwach europejskich – stan, problemy i perspektywy*, Białystok – Cieszyń – Warszawa.
- Świdzińska A. (2008), *Edukacyjne funkcje ośrodków dla cudzoziemców w Polsce*, Lublin.
- Ziołowicz Katarzyna (2007), *Funkcje edukacji regionalnej w gimnazjum*, Warszawa.

**SUMMARY****6 years of Cultural Pedagogy  
and Intercultural Education Workgroup and its prospects**

The aim of this paper is to mention arguments for the future duration of Cultural Pedagogy and Intercultural Education Workgroup. The principles of the Workgroup cooperation and publishing achievements of cultural pedagogy are listed. There are suggestions of grounds of cooperation in the scope of common researches and pragmatic actions which are meant to be consultancy for teachers.